

електронної економіки? На думку вчених, такими умовами є особлива законодавча база щодо регулювання електронної торгівлі, яка б комбінувала застосування традиційних базових юридичних норм і правил ведення фінансово-господарської діяльності, створення нових правових інститутів та процедур⁵⁵⁷. Серед найважливіших питань, що потребують свого врегулювання, є: оподаткування, тарифи, вимоги до форми угод в електронному вигляді, захист інформації і використання електронних підписів, захист прав споживачів, авторських прав тощо. Країни, у яких правова система базується на судових прецедентах, мають більше можливостей для застосування інститутів саморегулювання порівняно із іншими країнами, які застосовують виключно нормативно-правові акти⁵⁵⁸.

На сучасному етапі розвитку глобальної електронної економіки основне завдання органів державної влади – забезпечити наукову розробку правових механізмів функціонування електронного бізнесу в Україні, системи державного контролю і правоохорони із урахуванням світового досвіду у цій сфері.

5.4. Правове регулювання фінансових послуг у сфері електронної комерції

Нормативно-правове визначення фінансових послуг міститься в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року⁵⁵⁹ (далі – Закон про фінансові послуги). Так, відповідно до пункту 1 статті 1 Закону про фінансові послуги під «фінансовою послугою» варто розуміти «операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів»⁵⁶⁰.

⁵⁵⁷ Соловяненко Н. И. Правовые условия для электронной коммерции. URL : <http://www.e-com-libr.com.ua> (дата звернення: 08.10.2022).

⁵⁵⁸ Там само.

⁵⁵⁹ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12 липня 2001. *Урядовий кур'єр*. 2001. № 154.

⁵⁶⁰ Там само.

Розкриваючи поняття фінансових послуг, необхідно враховувати тлумачення суміжних правових категорій, зокрема, «фінансової установи», «ринку фінансових послуг» тощо. Ці поняття теж є нормативно-визначеними, так, «фінансова установа» – це «юридична особа, яка, відповідно до закону, надає одну чи декілька фінансових послуг та яка внесена до відповідного реєстру у порядку, встановленому законом»⁵⁶¹. Це загальне визначення фінансової установи конкретизується через наведення у законі переліку таких юридичних осіб, зокрема, це банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг⁵⁶².

Зазначені вище установи надають фінансові послуги у визначених межах, тобто на певній території і у певних сферах, інакше кажучи, вони є учасниками спеціалізованого ринку. Ринок фінансових послуг являє собою сферу діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. Зауважимо, що до ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видів ринків, що забезпечують обіг фінансових активів⁵⁶³.

Під час аналізу фінансово-правових засад господарських операцій слід враховувати, що фінансове законодавство використовує імперативний метод регулювання суспільних відносин, на відміну від цивільного законодавства, що зумовлює важливе значення держави. Державне регулювання ринків фінансових послуг становить «процес здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам»⁵⁶⁴.

Відповідно до положень чинного українського законодавства фінансові послуги надаються спеціальними суб'єктами (фінансовими установами – юридичними особами) та фізичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності. Зазначимо, що виключне право або інші

⁵⁶¹ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12 липня 2001. *Урядовий кур'єр*. 2001. № 154.

⁵⁶² Там само.

⁵⁶³ Там само.

⁵⁶⁴ Там само.

обмеження щодо надання окремих фінансових послуг встановлюються законами про діяльність відповідної фінансової установи та нормативно-правовими актами державних органів, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг. Однак, крім імперативного методу регулювання суспільних відносин, використовується і цивільно-правовий метод, оскільки, згідно зі статтею 6 Закону про фінансові послуги, вони надаються суб'єктами підприємницької діяльності на підставі договору⁵⁶⁵.

Розглянувши окремі правові категорії, проведемо класифікацію фінансових послуг, спираючись на положення статті 4 Закону про фінансові послуги. До таких послуг слід відносити:

- випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;
- довірче управління фінансовими активами;
- діяльність з обміну валют;
- залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;
- фінансовий лізинг;
- надання коштів у позику, зокрема і на умовах фінансового кредиту;
- надання гарантій та поручительств;
- переказ грошей;
- послуги у сфері страхування та накопичувального пенсійного забезпечення;
- торгівлю цінними паперами;
- факторинг.

Наведений перелік не можна вважати вичерпним, оскільки законом встановлено, що до фінансових послуг можуть бути віднесені й інші види операцій, які відповідають критеріям, що містяться у загальному визначенні фінансової послуги. Види фінансових послуг також містяться у Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД), затвердженій і введеній у дію наказом Держстандарту України від 22 жовтня 1996 року № 441⁵⁶⁶.

⁵⁶⁵ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12 липня 2001. *Урядовий кур'єр*. 2001. № 154.

⁵⁶⁶ Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД), затвердженій і введеній в дію наказом Держстандарту України від 22 жовтня 1996 року № 441. *Системи інформаційно-правового забезпечення. ЛІГА: ЗАКОН «Еліт»*. URL : <http://www.liga.net/zakon/ligazakon.html> (дата звернення: 08.10.2022).

Закон про фінансові послуги можна вважати основним регулятивним законодавчим актом у цій сфері, його положення конкретизуються у низці підзаконних нормативно-правових актів, або тлумачиться в інших законах, що регулюють порядок надання окремих видів фінансових послуг. Зокрема, порядок ведення банківської діяльності врегульовано Законом України «Про банки та банківську діяльність»⁵⁶⁷, «Про Національний банк України»⁵⁶⁸, біржової діяльності – Законом України «Про товарну біржу»⁵⁶⁹, Законом України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)»⁵⁷⁰, послуги з фінансового лізингу – Законом України «Про фінансовий лізинг»⁵⁷¹, послуги зі страхування – Законом України «Про страхування»⁵⁷².

Окремо варто виділити групу законодавчих актів, які регулюють такий специфічний сектор сфери фінансових послуг, як переказ коштів, а саме: Закон України «Про поштовий зв'язок»⁵⁷³, Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів Міжнародної торгової палати⁵⁷⁴, Уніфіковані правила з інкасо Міжнародної торгової палати⁵⁷⁵, Уніфіковані правила по договірних гарантіях

⁵⁶⁷ Про банки та банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 08.10.2022).

⁵⁶⁸ Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 08.10.2022).

⁵⁶⁹ Про товарні біржі : Закон України від 10 грудня 1991 року № 1956-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text> (дата звернення: 08.10.2022).

⁵⁷⁰ Про інститути спільного інвестування : Закон України від 5 липня 2012 року № 5080-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text> (дата звернення: 08.10.2022).

⁵⁷¹ Про фінансовий лізинг : Закон України від 16 грудня 1997 року № 723/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.10.2022).

⁵⁷² Про страхування : Закон України від 7 березня 1996 року №85/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.10.2022).

⁵⁷³ Про поштовий зв'язок : Закон України від 4 жовтня 2001 року № 2759-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-14#Text> (дата звернення: 08.10.2022).

⁵⁷⁴ Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів Міжнародної торгової палати. URL : <http://www.liga.net/zakon/ligazakon.html> (дата звернення: 08.10.2022).

⁵⁷⁵ Уніфіковані правила з інкасо Міжнародної торгової палати. URL : <http://www.liga.net/zakon/ligazakon.html> (дата звернення: 08.10.2022).

Міжнародної торгової палати⁵⁷⁶, Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»⁵⁷⁷, Положення про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 19.04.2005 № 137⁵⁷⁸, Правила Національної системи масових електронних платежів, затверджені Постановою Правління Національного банку України від 10.12.2004 № 620⁵⁷⁹, Положення про порядок реєстрації та надання дозволу внутрішньодержавним небанківським платіжним системам на здійснення діяльності, пов'язаної з переказом коштів, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 14.10.2003 № 447⁵⁸⁰ та ін. Більш детально на нормативно-правових актах, що регулюють діяльність фінансових установ і платіжних систем, пов'язану із електронними переказами коштів, ми зупинимося в розділі 3 дослідження.

Під час розгляду організаційно-правових засад сфери фінансових послуг в Україні, зокрема у секторі електронної комерції, слід брати до уваги, що на сьогодні існує система державних органів, на які покладені окремі функції (контроль, нагляд тощо) у цій сфері – Національний банк України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України, Державна податкова служба України. Кожен з цих органів діє на підставі зазначених вище законів, здійснює функції контролю і нагляду, а також має право видавати підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють діяльність учасників ринку фінансових послуг.

⁵⁷⁶ Уніфіковані правила по договірних гарантіях Міжнародної торгової палати. URL : <http://www.liga.net/zakon/ligazakon.html> (дата звернення: 08.10.2022).

⁵⁷⁷ Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2346-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата звернення: 08.10.2022).

⁵⁷⁸ Положення про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням, затверджене постановою Правління Національного банку України від 19.04.2005 № 137. URL : <http://www.liga.net/zakon/ligazakon.html> (дата звернення: 08.10.2022).

⁵⁷⁹ Правила Національної системи масових електронних платежів, затверджені постановою Правління Національного банку України від 10.12.2004 № 620. URL : <http://www.liga.net/zakon/ligazakon.html> (дата звернення: 08.10.2022).

⁵⁸⁰ Положення про порядок реєстрації та надання дозволу внутрішньодержавним небанківським платіжним системам на здійснення діяльності, пов'язаної з переказом коштів, затверджене постановою Правління Національного банку України від 14.10.2003 № 447. URL : <http://www.liga.net/zakon/ligazakon.html> (дата звернення: 08.10.2022).

Отже, в Україні створено необхідні організаційно-правові засади для функціонування сфери фінансових послуг, зокрема і у секторі електронної комерції, що, однак, не виключає наявності певних проблем, які стосуються функціонування платіжних систем (систем електронних грошей) і електронної біржової діяльності, яким присвячені наступні розділи дослідження.

Біржа як економічна категорія відображає сукупність економічних відносин постійно функціонуючого ринку, на якому концентрується інформація про той чи інший товар (попит і пропонування, якісні характеристики тощо), відбувається його купівля-продаж за зразками, формуються ціни, а також здійснюється торгівля цінними паперами та іноземною валютою⁵⁸¹.

У сучасних умовах біржі займають провідне місце в економіці України, оскільки значна частина капіталу та інвестицій надходять в економіку саме через операції на біржах. Необхідно зазначити, що біржова діяльність є специфічною формою організації торгівлі в умовах розвиненої ринкової економіки. Визнання України державою з ринковою економікою призвело до розвитку різних видів біржової діяльності. Формування біржового ринку в Україні стимулює розвиток економіки, забезпечуючи тим самим входження країни в систему міжнародних економічних відносин.

У системі ринкових відносин біржова діяльність займає відповідне місце. Це місце визначається сутністю біржової торгівлі, яка взаємодіє з активами, які належать або до групи капіталів (наприклад, різні види цінних паперів, валюта тощо), або до групи товарів (наприклад, кольорові метали, сільськогосподарські товари та ін.). Основна операція при біржовій торгівлі – це купівля-продаж відповідних активів. Учасники біржової торгівлі можуть проводити між собою будь-які операції з приводу купівлі-продажу біржового активу, наприклад, брати в позичку гроші, цінні папери, брати в заставу товар та ін., але, власне, біржова торгівля – це завжди тільки купівля-продаж відповідного активу.

⁵⁸¹ Жучкова И., Коноплева А. Электронный бизнес: перспективы развития. *Економіка, фінанси, право*. 2002. № 12. С. 3–6.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють біржову діяльність, зокрема і електронну, в Україні, є Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки від 23 лютого 2006 року»⁵⁸², Закон України «Про товарну біржу» від 10 грудня 1991 року⁵⁸³, Положення про регулювання діяльності фондових бірж та торговельно-інформаційних систем, затверджене рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 11 листопада 1997 року № 46⁵⁸⁴.

Вище було наведено загальне визначення біржі, але слід зважати на те, що розвиток інтернет-технологій дозволив сформувати нову форму брокерських послуг, які здійснюються із застосуванням інформаційних технологій.

Розвиток біржової діяльності за допомогою інтернету було розпочато в середині 90-х рр. 1995 року була створена перша в світі ділінгова система для торгівлі акціями. Послуги цієї системи представлялись спільним підприємством англійських компаній Electronic Share Information із Кембриджу та Sharelink із Бірмінгему⁵⁸⁵.

Інтернет дозволяє дрібним інвесторам, фізичним особам отримувати оперативний доступ до ринкової інформації і, більше того, можливість брати участь у фінансових ринках за допомогою недорогого та дійсно ефективного обладнання⁵⁸⁶. Вкладення коштів у цінні папери зі свого персонального комп'ютера можливе для всіх бажаючих. Водночас існує можливість створити інвестиційний портфель та здійснювати управління активами, отримуючи в режимі онлайн всю необхідну інформацію: котирування, аналізи, прогнози тощо.

На сьогодні операції на світових фінансових ринках є одним із доходних видів легального бізнесу. Відповідно до даних журналу «Forbes» 24 % із усіх власників мільярдних капіталів сформували їх

⁵⁸² Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23 лютого 2006 року № 1201 XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

⁵⁸³ Про товарні біржі : Закон України від 10 грудня 1991 року № 1956-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text>

⁵⁸⁴ Положення про регулювання діяльності фондових бірж та торговельно-інформаційних систем, затверджене рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 11 листопада 1997 року. № 46. URL : <http://www.liga.net/zakon/ligazakon.html>

⁵⁸⁵ Цэдэнграгчаагийн Н., Филин С. А. Инновации в информационных технологиях: электронные формы биржевой торговли. *Финансы и кредит*. 2005. № 3. С. 63–77.

⁵⁸⁶ Там само.

на фінансових ринках. Джордж Сорос вважається одним із найуспішніших на сьогодні трейдерів ринку Forex⁵⁸⁷.

Міжнародний валютний ринок Forex, від англійського Foreign Exchange market, займає особливе місце на світовому фінансовому ринку.

Ринок Forex – міжбанківський ринок, що сформувався 1971 року, коли міжнародна торгівля перейшла від фіксованих курсів валют до плаваючих. Це сукупність операцій агентів валютного ринку з обміну обумовлених сум грошової одиниці однієї країни на валюту іншої за злагодженим курсом на певну дату. Під час обміну курс однієї валюти щодо іншої визначається досить просто: попитом і пропозицією – обмін, на який згодні обидві сторони.

Обсяги операцій світового валютного ринку постійно зростають. Це пов'язано з розвитком міжнародної торгівлі і відміною валютних обмежень у багатьох країнах.

На частку електронних брокерів сьогодні доводиться 11 % обороту ринку FOREX. Денний обсяг операцій найбільших міжнародних банків (Deutsche Bank, Barclays Bank, Union Bank Switzerland, Citi Bank, Chase Manhattan Bank, Standard Chartered Bank) сягає мільярдів доларів⁵⁸⁸.

Важлива властивість валютного ринку – це його стабільність. Загально відомим є факт, що основна властивість фінансового ринку – його несподівані падіння. Але, на відміну від фондового ринку, Forex не падає. Якщо акції знецінилися – це крах. Якщо ж обрушився долар, то це всього лише означає, що інша валюта стала сильнішою.

Серед характерних особливостей ринку: ліквідність, оперативність, доступність, гнучке регулювання системи організації торгівлі, однозначність котирувань, спрямованість ринку, розмір маржі⁵⁸⁹.

Сучасний інтернет-трейдинг надає необмежені можливості віддаленої присутності на фінансових ринках світу трейдерам будь-якої держави, але законодавча неврегульованість багатьох аспектів, пов'язаних із подібною діяльністю, спричиняє ряд протиріч у питаннях легальності здійснення подібних операцій. Методом спроб і помилок існуюча проблема вирішувалася провідними державами

⁵⁸⁷ Цэдэнграгчаагийн Н., Филин С. А. Инновации в информационных технологиях: электронные формы биржевой торговли. *Финансы и кредит*. 2005. № 3. С. 63–77.

⁵⁸⁸ Иванов Ю. А. FOREX : учебное пособие. 2005. 238 с.

⁵⁸⁹ Фондова система Wallstreet. URL : www.wallstreet.com.ua

упродовж досить тривалого періоду часу, і, як підсумок, у цей час у світі сформувалися дві найбільш популярні схеми надання послуг з ведення маржинальної торгівлі:

- фінансове посередництво (використовується банками та іншими кредитно-фінансовими організаціями та закладами, потребує відповідної реєстрації та ліцензування);
- фінансове букмекерство (використовується фінансовими посередниками за наявності відповідної ліцензії)⁵⁹⁰.

За вибору тієї або іншої схеми організації роботи визначальна роль приділяється місцевому законодавству з метою виключення конфліктів і невідповідностей.

Так, наприклад, у Великобританії широко використовується схема фінансового букмекерства. Визначальний вплив на вибір подібної схеми надання послуг зробили історичні фактори, оскільки ця технологія з самого початку розповсюдилася у середовищі брокерів, які з її допомогою змогли подолати заборону на проведення власних угод з акціями. Популярність фінансового букмекерства у Великобританії на сьогодні обумовлена відсутністю брокерських комісійних та інших супутніх витрат при роботі з різними фінансовими інструментами, а, крім того, прибуток від цих операцій у Великобританії не оподатковується⁵⁹¹.

У цій країні будь-яка фінансова діяльність, зокрема і надання послуг з ведення маржинальної торгівлі на фондовому і валютному ринках, регулюється FSA (Financial Services Authority – Організація контролю фінансових послуг). FSA є недержавною структурою, яка веде свою діяльність згідно з законодавчим Актом про фінансові послуги та ринки 2000 року. Цілями цієї організації є:

- створення впевненості у фінансовій системі Великобританії;
- популяризація використання фінансових послуг населенням;
- захист споживачів;
- боротьба з фінансовими злочинами.

Проте не лише ринок Forex можна віднести до сфери здійснення біржової діяльності з використанням інформаційних технологій. Виділяється також серед всіх західних фондових ринків 20-трильйонний американський ринок цінних паперів – Stock Market.

⁵⁹⁰ Фінансовий холдинг FIBO Group. URL : www.fibo-forex.ru

⁵⁹¹ Там само.

Цей ринок є стабільним, менш ризикованим і володіє незрівнянно більшими перевагами. Різноманітність високоліквідних інструментів інвестування дає можливість створити привабливий набір високодохідних цінних паперів і водночас істотно знизити інвестиційний ризик шляхом широкої диверсифікації вкладень.

Існує три аргументи на користь інвестування в Stock Market:

1. Захист від фізичної втрати, оскільки надійність багатьох зарубіжних банків не залишає сумнівів.
2. Захист від інфляції.
3. Додатковий дохід.

В умовах сьогодення фондовий ринок Stock Market набуває світового масштабу.

Сучасні комп'ютерні технології дозволяють кожному потенційному інвестору брати участь у роботі на найбільших фондових ринках через інтернет. Законодавство США не обмежує участь іноземців в операціях із цінними паперами на американських біржах.

Справжній бум трейдинга через електронні й комп'ютерні системи, значно розширивши географічні межі, призвів до революційних змін у світі інвестицій. Сфера фінансових ринків стала однією з перших щодо широкого застосування інтернет-технологій. Усього за декілька років виріс новий сектор ринку – надання послуг з онлайн-трейдингу, тобто здійснення торгових операцій через інтернет.

Інтернет спростив прийом ордерів і забезпечив доступ до інформаційних ресурсів, які раніше мали в своєму розпорядженні лише обрані – професійні інвестори. Сьогодні новітні інтернет-технології дозволяють запропонувати інвесторам абсолютно новий набір послуг: потік котирувань у режимі realtime, засобу візуалізації і технічного аналізу даних, новини і фінансові звіти компаній, відстежування стану інвестиційного портфеля клієнта (склад, поточна вартість і прибутковість активів), рекомендації на покупку і продаж, дослідження ринку та ін.

Революційні технологічні досягнення – електронні комунікаційні системи ECNs – дають інвесторам можливість прямого доступу на торгові майданчики, збільшують вірогідність і швидкість виконання торгових замовлень, підвищуючи тим самим ефективність роботи трейдера.

За оцінками різних експертів, 2002 року більше 30 % індивідуальних інвесторів у всьому світі проводили операції на фондовому ринку виключно через інтернет⁵⁹².

Щодо застосування електронних систем біржової торгівлі в Україні, крім представників ділінгових компаній, на особливу увагу заслуговує фондова система Wallstreet, онлайн-проект для фондового ринку, представлений в Україні компанією Epsilon. Фондова система Wallstreet створена з метою організації єдиного інформаційного простору для учасників українського фондового ринку. Розпочавши свою роботу в листопаді 1999 року, система постійно удосконалюється, збільшуючи якість і кількість сервісів для учасників і користувачів системи⁵⁹³.

У сучасних умовах фондова система Wallstreet цілодобово пропонує котирування векселів і акцій українських підприємств, працюють розділи онлайн-конференцій для фахівців фондового ринку, існує база інвестиційних проєктів і каталог посилань на фінансові і фондові ресурси інтернет.

З листопаду 2000 р. сервер Фондової системи Wallstreet надає довідкову інформацію по підприємствах (загальна інформація, котирування, публікації у пресі, торги на організованих ринках, історія приватизації), цінні папери яких котируються в системі.

Спеціальне програмне забезпечення термінального доступу – Менеджер Wallstreet – дозволяє працювати з інформаційними базами системи в режимі off-line.

Зростання популярності системи Wallstreet багато в чому обумовлено міцним зворотним зв'язком з користувачами і партнерами системи.

⁵⁹² Ніколенко Ю. В. Основи економічної теорії. К. : Центр навчальної літератури, 2003. 540 с.

⁵⁹³ Teletrade D. J. International Consulting Ltd. URL : www.teletrade.ru